

NEZNÁMÁ VERZE CÍRKEVNĚSLOVANSKÉHO ŘÍMSKOKATOLICKÉHO MISÁLU VOJTĚCHA TKADLČÍKA Z ROKU 1963¹

Miroslav VEPŘEK, Olomouc

Článek je věnován nejstarší dochované verzi liturgických knih v církevní slovanštině, které sestavil Vojtěch Tkadlčík. Tzv. Hlaholský misál z roku 1963 nebyl oficiálně schválen a dochoval se pouze ve strojopisu uloženém v knihovně Centra Aletti Velehrad-Roma v Olomouci. Představeny jsou textové zdroje misálu, jazykový charakter, který pozoruhodným způsobem propojuje velkomoravskou a českou redakci staroslověnštiny s pozdějšími změnami češtiny, metodologie prací na misálu a také dobové okolnosti, jež poznamenaly neúspěch při schvalování misálu. Článek čerpá z dochované korespondence Vojtěcha Tkadlčíka, a to především s Františkem Václavem Marešem, hlavním spolupracovníkem při tvorbě misálu.

Klíčová slova: Hlaholský misál, církevní slovanština, Vojtěch Tkadlčík, Josef Vajs, slovanská liturgie, církevní dějiny

1. ÚVOD

Vojtěch Tkadlčík (1915–1997), římskokatolický kněz a badatel, patří bezesporu k nejvýraznějším představitelům české slavistiky dvacátého století. Soupis položek jeho odborné bibliografie² sice nevykazuje výjimečně vysoký počet, nicméně o to více patří zejména jeho studie o slovanském písmu, teologických aspektech staroslověnského písemnictví aj. K zásadním dílům paleoslovenistiky (nelze opomenout též jeho dlouholetou činnost odborného poradce v redakčním kolektivu pražského akademického

¹ Tento článek vznikl v rámci projektu GAČR č. 13-09671S Hlaholský misál Vojtěcha Tkadlčíka – nová církevní slovanština v současných českých římskokatolických liturgických textech.

² Kompletní soubor Tkadlčíkovy bibliografie publikoval A. Vedral (VEDRAL 2000).

Slovníku jazyka staroslověnského). Tkadlčikovo badatelské působení ještě více vyniká v kontextu skutečnosti, že byl po celé období komunistické diktatury velmi ostře sledovanou a pronásledovanou osobou. Za své statečné morální i občanské postoje sice nebyl přímo vězněn, avšak totalitní úřady jej zbavovaly státního souhlasu pro výkon kněžského poslání, popřípadě umožňovaly působit v jeho povolání pouze na odlehlých místech tehdejšího Československa.

Možná paradoxně právě díky těmto nelehkým dobovým okolnostem se nám dochoval jedinečný pramen pro výzkum Tkadlčikova vědeckého díla. Vzhledem k výše uvedeným obtížím se totiž nemohl zapojit do běžného badatelského procesu, být v osobním kontaktu s kolegy, účastnit se vědeckých symposií apod. Velká část jeho konzultací a komunikace se spolupracovníky tak probíhaly formou velmi obsáhlé a časté korespondence. Díky pečlivosti prof. Tkadlčíka, který si uchovával také průklepy svých vlastních odpovědí, se v jeho pozůstalosti dochoval unikátní soubor písemností – dopisů, pohlednic, korespondenčních lístků, různých rukopisných verzí publikovaných i nepublikovaných studií a článků atd. Po Tkadlčikově skonu na Vánoce roku 1997 byla veškerá jeho pozůstalost uložena v knihovně Centra Aletti Velehrad-Roma v Olomouci,³ knižní fond je již několik let zpracovaný a v současné době probíhá digitalizace korespondence, která bude v brzké době zpřístupněna odborné veřejnosti.⁴

Z doposud provedeného studia Tkadlčikovy korespondence⁵ lze zřetelně vyčíst jeho vlastní nejvýznamnější tvůrčí záměr, který si pro svou dlouholetou badatelskou činnost sám vytyčil, totiž sestavení novodobých církevněslovanských liturgických textů římskokatolického obřadu pro užití

³ K tomu srov. VEPŘEK 2004.

⁴ Korespondenční pozůstalost V. Tkadlčíka je v současnosti digitalizována a přístupná v off-line verzi. V brzké době bude odborné veřejnosti zpřístupněna také prostřednictvím on-line databáze na adrese tkadlcik.upol.cz. Před finální úpravou bude ještě provedeno definitivní přečíslování katalogizačních čísel, proto v této studii neuvádíme přesnou lokaci v databázi. Nicméně uvedení data dopisů a jména autora a adresáta považujeme za dostačující, protože jednotlivé dopisy budou ve vyhledávači snadno identifikovatelné prostřednictvím datace a dalších parametrů (jména osob, tematické okruhy aj.). Citace z korespondence uvádíme v autentickém znění, neprovádíme úpravy podle současného pravopisu.

⁵ Na základě archivního bádání vzniklo dosud několik studií a diplomových prací: BAUEROVÁ; VEPŘEK 2010; VEPŘEK 2010; VEPŘEK 2013.b; JENSENOVÁ 2001; JENSENOVÁ 2014; KATOLICKÁ 2013; KATOLICKÁ 2015; MARTINKOVÁ 2010; OUJEZDSKÁ 2008.

v českém církevním prostředí. Jsme dokonce přesvědčeni, že motivaci většiny odborných studií, které Tkadlčík publikoval, bylo právě vytvoření znalostních předpokladů pro různé aspekty tvorby církevněslovanského misálu. Tuto motivaci lze dobře vysledovat v korespondenci, např. V dopisu Františku Václavu Marešovi ze 14. června 1959 čteme: »Jsem velmi rád, že jste pověřen zpracováním slovanských abeced pro chystané kolektivní dílo o písmu /.../. Dostaneme se blíže k řešení jedné z nejspornějších otázek slavistiky a hlavně budeme mít více jistoty při tvoření nových typů pro tisk liturgických knih. A o toto poslední mi vlastně jde, jen za tím účelem jsem začal přemýšlet o prvotní podobě hlaholice a o jejím vzniku.«

Oficiálně publikované a církevními úřady schválené liturgické texty, pro něž se vžil název *Hlaholský misál*,⁶ vyšly ve dvou verzích. První pochází z roku 1972 a nese název *Rimskij misal slověnskym jazykem izvoljenijem Apostolskym za Archibiskupiju Olomuckuju iskusa dělja izdan*. Jak z tohoto názvu vyplývá, misál byl určen »na zkoušku« pouze pro olomouckou arcidiecézi a slavení hlaholské bohoslužby podléhalo ohlašovací povinnosti na kapitulní konsistoři. Prozatím nejsme schopni do detailů zmapovat, v jakém rozsahu bylo tohoto misálu užíváno. Jistě jej při celebrování mší používal sám V. Tkadlčík, ohlasy takto konaných liturgií nacházíme též v korespondenci, např. V dopisu ze dne 5. července 1978 F. V. Marešovi: »Právě se chystáme dnes večer oslavit sv. C. a Metoděje hlaholsky. Vzpomenu při tom také na Vás, abyste na přimluvu slov. apoštolů mohl ještě mnoho vykonat k hlubšímu poznání jejich díla. Letos jsme už hlaholali také na sv. Jana Nep. a bl. Zdislavu.« Můžeme též předpokládat, že díky osobnímu zaujetí V. Tkadlčíka se slavení hlaholské mše chopili též někteří jeho další kolegovekněží.⁷

Druhá oficiální a dodnes platná verze misálu vyšla v roce 1992. Na rozdíl od verze z roku 1972, která byla tištěna latinkou (v hlaholici byly uveřejněny

⁶ Tento »termín« se objevuje v pokynech k misálu z roku 1992 s následujícím odůvodněním: »Mše složená podle tohoto misálu se obvykle nazývá ‚hlaholská‘. Tento výraz je vžitý hlavně v hudební terminologii. [...] Výraz ‚hlaholská‘ poukazuje především na hlaholské písmo, vytvořené sv. Konstantinem – Cyrilem, jímž byly psány a tištěny staro-slověnské liturgické knihy římského obřadu zvláště u Charvátů.« (RIMSKYJ MISAL 1992: 188).

⁷ Např. Rudolf Smahel, nyní docent Cyrilometodějské teologické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci, který i v současnosti při slavení mší v církevní slovanštině užívá prozatímní verze misálu z roku 1972.

jen dva texty v přílohách – modlitba *Otče náš* a kaligraficky vyvedené hlaholské abecedarium), je tento druhý misál otištěn paralelně hlaholicí a latinkou. Hlaholský text představuje jazykové stádium rekonstruované do podoby velkomoravské staroslověnštiny (především na základě lingvistické charakteristiky *Kyjevských listů*). Naproti tomu text psaný latinkou obsahuje řadu jazykových úprav (ve většině hláskoslovných), které jej přibližují českému jazykovému prostředí. V případě tohoto znění psaného latinkou můžeme hovořit o »Tkadlčikově redakci« české nové církevní slovanštiny, byť se její systémově vytvořené zásady skrývají poněkud skromněji pod název »Česká liturgická výslovnost« (RIMSKYJ MISAL 1992: 191-193). Slavení bohoslužeb podle tohoto misálu z roku 1992 již je určeno pro všechny české a moravské diecéze, celebrace hlaholských mší nově nepodléhá ohlašovací povinnosti, nýbrž je ponechána na rozhodnutí místních duchovních správců.

Nelze též opomenout důležitou skutečnost, že *Hlaholský misál V. Tkadlčíka* vykazuje velmi důležité souvislosti s chorvatskými církevněslovanskými liturgickými texty sestavenými J. L. Tandarićem (ČIN MISI 1980). Jak dosvědčují archivní materiály, oba badatelé byli v poměrně čilém korespondenčním kontaktu. J. L. Tandarić využil v chorvatském církevněslovanském misálu některé českoslovanské texty Tkadlčikovy (např. *Třetí eucharistickou modlitbu*), naproti tomu Tandarićův *Čin misi* inspiroval V. Tkadlčíka při sestavování definitivní verze *Hlaholského misálu*.⁸ Ve fondu knihovny Centra Aletti Velehrad-Roma v Olomouci např. nalezneme strojopisně psanou srovnávací tabulku jazykových (zejména lexikálních) odlišností mezi olomouckým misálem z roku 1972 a záhřebským vydáním z roku 1980.

2. MISÁL Z ROKU 1963

Fond knihovny Centra Aletti Velehrad-Roma v Olomouci však obsahuje ještě jednu verzi církevněslovanského misálu české redakce, přesněji řečeno jeho návrh předložený ke schválení, ke kterému ovšem nedošlo. Tato verze z roku 1963 je dnes známa pouze z jediného strojopisného exempláře, nicméně pro paleoslovenistiku a teologii (liturgiku) představuje velice cenný text. Přesný titul tohoto misálu zní: RIMSKYJ MISAL SLOVĚNSKYM

⁸ Srov. BAUEROVÁ; VEPŘEK 2010: 111–112.

JAZYKEM NA UPOTŘEBLJENIJE VŠEMU ČESTNOMU KLIRU V DRŽAVĚ ČEŠSKO – SLOVĚNSCĚJ PRĚSVJATAHO HOSPODINA NAŠEHO PAVLA PAPEŽA VI POVELĚNIJEM IZDAN s paralelním latinským názvem MISSALE ROMANUM LINGUA PALAEOSLOVENICA AD USUM UNIVERSI VENERABILIS CLERI IN RE PUBLICA ČECHO – SLOVACA SSMI D. N. PAULI PP. VI AUCTORITATE VULGATUM a s datací a lokací V PRAŽĚ 1963 PRAGAE. Části názvu, které jsme označili kurzívou, jsou přeškrtnuty červeně (viz též snímek titulní strany přiložený k této studii), což dle našeho názoru představuje pozdější písařský zásah, snad samotného V. Tkadlčíka, a to na základě skutečnosti, že tento liturgický text nedošel oficiálního církevního schválení.

Vojtěch Tkadlčík pracoval na misálu minimálně od poloviny padesátých let dvacátého století. Nejstarší dochovaná zmínka v korespondenci pochází z dopisu ze dne 25. listopadu 1954, jenž byl adresován Františku Václavu Marešovi. Tkadlčík zde mimo jiné píše: »Myslím, že by měl být vydán pro naše země výťah z misálu, upravený podle vzoru Kyjevských listů, a to jak co do písma, tak i co do zvláštností jazykových.« V dopisu jsou následně podrobněji stanoveny návrhy jazykových úprav směřující k nové české redakci církevní slovanštiny: »Pro praktickou potřebu však bude užitečné, ba nutné souběžně s hlaholským textem uvést přepis latinkou, který by podával návod k výslovnosti. [...] Je nutná vokalisace jerů silných a potlačení slabých, náhrada nosovek ústními hláskami apod. Zde není důvodu řídit se charvátskou redakcí, protože historicky by to u nás nebylo odůvodněné a bylo by to na škodu správnému porozumění (na př.: *čbstb* – chv. *čast*, čs. *čest*). Naproti tomu zase bylo by radno přidržet se charvátské redakce tam, kde je to odůvodněno a kde bez obtíží lze zachovat jednotu s chv. *red*. Proto bych navrhoval výslovnost *g* místo nynějšího českého *h*, protože toto *g* nepochybně i u nás kdysi bylo, ani nyní ve výslovnosti nám nedělá žádné potíže, ani podstatně neztěžuje porozumění textu, a naopak dodává textu ráz starobylosti.« Již v této fázi je též zřejmá motivace sestavení misálu při příležitosti jubilejního roku 1963. K obsahové a schvalovací stránce totiž Tkadlčík dále píše: »Úpravu slovanské liturgie u nás bych si představoval takto:

a) Rozšířit dosavadní privilegium na více míst, zvláště na Moravě, a k jubileu 1963 na všechny farnosti v Čechách, na Moravě, a bude-li zájem, i na Slovensku.

b) Rozšířit privilegium na dalších 6 dní v roce, takže by bylo dovoleno použít slov. liturgie celkem jedenáctkrát v roce.«

K našemu dalšímu zkoumání je velice důležitá též zmínka o předpokládaném vztahu církevní slovanštiny a latiny: »Zásadně ovšem bude nutno zdůraznit, zvláště v Římě při podávání žádostí, že nejde o pokus postupně odstranit u nás latinu z liturgie. Latina v liturgii je u nás již tak vžitá a má tak veliký praktický i zásadní význam, že by bylo opravdu největším nesmyslem chtít ji odstranit.« Zřejmě málokdo z tehdejších kněžských i laických členů římskokatolické církve tušil, jak radikálně se za deset let promění situace v užívání jazyků v liturgii.

To, že první zmínky o Tkadlčíkově práci na misálu nacházíme v korespondenci s F. V. Mareše, není jistě žádnou náhodou. Právě Mareš totiž patřil k zásadním Tkadlčíkovým konzultantům a spolupracovníkům při vytváření tohoto díla. Stává se jeho poradcem zejména v otázkách jazykových úprav české církevní slovanštiny, ale pomáhá mu též se sestavováním textu misálu. Velmi cenné svědectví o této činnosti a vzájemné kooperace obou badatelů přináší opět již zmíněná vzácná korespondenční pozůstalost V. Tkadlčíka.⁹

K jubilejnímu roku 1963 skutečně byl misál sestaven a připraven ke schvalovacímu procesu v Římě. V následujících řádcích se budeme věnovat jeho podrobnějšímu popisu. Nejprve se zaměříme na textovou charakteristiku misálu. Jeho obsah odpovídá vybraným pasážím *Missale Romanum*, tzv. Tridentského římského misálu, což je oficiální římskokatolická liturgická kniha užívaná od roku 1570. Text latinského misálu ovšem doznal v průběhu bezmála čtyř staletí některých drobných změn,¹⁰ pro naše textové analýzy vycházíme z posledního vydání v době pontifikátu Jana XXIII. Z roku 1962,¹¹ jež bylo v době chystané publikace církevněslovanského znění verzí oficiálně platnou.

3. TEXTOLOGICKÁ ANALÝZA

Obsah *Hlaholského misálu* z roku 1963 (dále zkracujeme HM 1963) je následující (církevněslovanský text uvádíme v jazykovém znění dle HM

⁹ Autor této studie se podrobněji zabýval vzájemnou korespondencí V. Tkadlčíka a F. V. Mareše v článku publikovaném spolu s H. Bauerovou (BAUEROVÁ; VEPŘEK 2010).

¹⁰ Srov. např. BERGER 2008: 273–274.

¹¹ Vycházíme z reprintu tohoto misálu – viz SODI; TONIOLO 2007.

1963, paralelně pak odpovídající části latinského *Missale Romanum*): 1. *Kalendar' (Calendarium)*; 2. *Uhotovanie ke mši (Praeparatio ad Missam)*; 3. *Čin mšě (Ordo Missae)*; 4. *Pravilo mšě (Canon Missae)*; 5. *Iz vlašča o vrěmeni i o svjaticich* (výbor z *Propria de Tempore* a *Propria Sanctorum*); 6. *Iz obcaho o svjaticich* (výbor z *Commune Sanctorum*); 7. *Obceje osvjačenija cirkve (Commune Dedicacionis Ecclesiae)*; 8. *Mšě obětnyje (Missae Votivae)*; 9. *Priloh (Appendix)*.

Mezi *Mšě obětnyje* jsou zařazeny také formuláře pro liturgii za zemřelé (*Mša za umeršeje – Missa Defunctorum*), které jinak v *Missale Romanum* tvoří samostatný oddíl. Za pozoruhodnou považujeme též skutečnost, že z textu *Commune Sanctorum* byly vybrány Tkadlčikem do církevněslovanského misálu pouze formuláře pro svátek mučedníků.

Zvláštní pozornost si jistě zaslouží též výběr světců zařazených do kalendáře a reflektovaných v misálu v podobě formulářů v části *Iz vlašča o svjatyich*. S výjimkou liturgických památek P. Marie se jedná celkem o 33 slavností, svátků a památek světců, což je mnohem vyšší počet, než Tkadlčik zamýšlel v prvotních fázích práce na misálu (srov. výše dopis z 25. listopadu 1954). Mezi nimi nalezneme světce spjaté s počátky slovanského a českého křesťanství – sv. Konstantin-Cyril a Metoděj, kteří jsou ve společném svátku k 5. červenci jmenováni oba jako biskupové a vyznavači (*SS. Cyrila i Metodija, biskupu i ispovedniku*) a zároveň jsou zařazeny též jejich samostatné svátky 14. února a 6. dubna, dále svatí slovanští Sedmipočetníci, sv. Kliment, sv. Ludmila, sv. Václav, sv. Vojtěch, sv. Vít a sv. Prokop. Další velmi významnou skupinu tvoří čeští národní světci pozdějších staletí, např. bl. Anežka Česká, sv. Jan Nepomucký či sv. Klement Maria Hofbauer. Opomenout nelze též světce spjaté kultem s českým prostředím – např. sv. Zikmund, sv. Norbert, sv. Hedvika (patronka Slezska) aj. Výběr z *Propria Sanctorum* však přesahuje samotné hranice českého církevního prostředí. V misálu nalezneme např. mešní texty k památce sv. Benedikta, Jana, Izáka, Matouše a Kristina umučených v Polsku roku 1003 či bl. Melichara Grodeckého a jeho spolubratří, tzv. Košických mučedníků z roku 1619. V neposlední řadě jsou zařazeny též mešní formuláře ke sv. Josafatu, patronu církevní jednoty Východu a Západu.

Priloh (Appendix) obsahuje různé liturgické a paraliturgické modlitby, např. obřad svěcení vody, modlitby po mši, obřad svěcení oltáře aj. V této

textové pasáži jsou též obsaženy církevněslovanské verzi litaní. Konkrétně se jedná o litanii Loretánskou, dále litanii ke sv. Josefu a konečně litanii k národním českým patronům.

Textové zdroje těchto částí HM 1963 jsou poněkud různorodějšího původu. Nejvíce pasáží odpovídá charvátskému církevněslovanskému misálu, který připravil a v roce 1927 publikoval Josef Vajs (RIMSKI MISAL 1927). Jedná se o základní mešní modlitby a formuláře, např. *Ordo missae*, *Canon Missae*, většina formulářů vybraných z *Propria de Tempore* i *Propria Sanctorum*, modlitby před a po mši i některé speciální texty, jako je např. obřad žehnání vody (*Čin blahosloviti vodu*) aj. Ve všech těchto případech můžeme konstatovat, že V. Tkadlčík vyšel z Vajsova misálu,¹² paralelní pasáže si až na drobné odchylky doslova odpovídají. Sledovaná situace však je poněkud složitější, protože V. Tkadlčík v HM 1963 reflektoval novější oficiální lat. *Missale Romanum* z roku 1962, můžeme tak doložit skutečnost, že kalendář a soupis světců sice odpovídá Vajsově misálu z roku 1927, nicméně z důvodu změny lat. textu byl Tkadlčík nucen církevněslovanskou verzi revidovat a případně pořídit nové překlady. Dobře to můžeme spatřovat např. ve formuláři na svátek Nanebevzetí Panny Marie (15. srpna), kde *Missale Romanum* z roku 1962 obsahuje odlišné texty než předloha Vajsova misálu z roku 1927, a to včetně biblických čtení (Kniha Judith 13, 22-25; 15, 10 místo Kniha Moudrosti 24, 11-13; 15-20 aj.). Docházíme proto k dílčímu závěru, že HM 1963 nepředstavuje pouze prosté převzetí starších církevněslovanských textů (ve většině Vajsových), nýbrž pečlivě připravené, dle soudobých platných latinských textů revidované dílo, které obsahuje řadu nových překladů do církevní slovanštiny.

Některé formuláře o světcích jsou do misálu, ovšem po patřičné jazykové úpravě, zahrnuty na základě liturgických textů, které byly J. Vajsem zpracovány pro české římskokatolické prostředí ve dvacátých letech 20. století (za jejich definitivní znění pokládáme verzi z roku 1922 s názvem *Služebník*. *Čin i Pravilo Mši Misala Rimskago Slověnskym Jazykom i Mša Svätcem Vlašča Češskago* – SLUŽEBNIK 1922). Tato skutečnost se týká

¹² Uvědomujeme si ovšem, že historie a vývoj textu charvátského církevněslovanského misálu představují poměrně složitou problematiku (po stránce textové i jazykové). Podrobnější zkoumání těchto otázek však značně přesahuje možnosti našeho příspěvku, proto od něj upouštíme.

např. modliteb ke mši o sv. Ludmile.

V HM 1963 však nacházíme některé textové části, které neodpovídají misálu Josefa Vajse. Jedná se především o mešní formuláře o světcích spjatých s českým prostředím, např. o sv. Janu Nepomuku Neumannovi, sv. Klementu Maria Hofbauerovi, bl. Anežce České, bl. Janu Sarkandrovi, sv. Vojtěchu. V těchto případech se domníváme, že V. Tkadlčík pořídil nové církevněslovanské překlady z českomoravského *propria*, srov. např. vstupní modlitbu na svátek sv. Klementa Maria Hofbauera:

Lat. znění:¹³

Deus, qui beátum Cleméntem Mariam miro fidei róboře, et invictae constantiae virtúte decorásti: eujus méritis et exémpilis fac nos, quaésumus, ita fortes in fide et caritáte fervéntes; ut praémia consequámur aetérna. Per Dóminum.

Csl. znění z HM (1963: 91):

Bože, iže blaženaho Klimenta Mariju divnoju siloju věry, i dobrodětěliju nepoborimaho tvrdostojanija¹⁴ ukrasil jesi: toho uťažaniji i obrazy stvori ny, molim ťa, tako silny věroju i ljubviju horjacě: da věčnyje mzdy postihnem. Hospodem našim.

U některých formulářů, pro něž neexistovala latinská verze, předpokládáme, že je V. Tkadlčík nejprve (za pomoci F. V. Mareše) složil latinsky, jak svědčí velmi významný odkaz v dopisu F. V. Marešovi ze dne 31. března 1960: »Posílám Vám první ukázkou, zatím jen latinského textu tří navrhovaných formulářů. Prosím o laskavé připomínky a další případné návrhy. Později dovoluji si Vám poslat i stsl. překlad těchto a jiných textů, jež mají být do misálu zařazeny.« Jiným významným zdrojem liturgických textů byl nejstarší slovanský sakramentář obsažený v *Kyjevských listech*. Týká se to nejen samotného formuláře ke svátku sv. Klimenta, avšak jak můžeme vyvozovat z korespondence, V. Tkadlčík zařadil do HM 1963 také

¹³ Není nám přesně známo, kterou verzi *Propria Sanctorum* měl V. Tkadlčík k dispozici, ale text sledovaného úryvku v HM 1963 velmi dobře odpovídá např. *propriu* pro olomouckou arcidiecézi vydanému v roce 1894, z něhož tuto pasáž citujeme (*PROPRIUM* 1897: 23).

¹⁴ Užití lexému *tvrdostojanije* je příznačným podnětem pro další zkoumání metodologie výběru jazykových prostředků při sestavování církevněslovanských textů *Hlaholského misálu* V. Tkadlčíka. Jedná se totiž o speciální staroslověnské kompozitum spojujícím *Bešedy sv. Řehoře Velikého* a *Druhou staroslověnskou legendu o sv. Václavu*, které (spolu s dalšími kompozity téže slovní čeledi) dle našeho názoru svědčí o těsném vztahu těchto dvou českokirkevněslovanských překladů z latiny (viz VEPŘEK 2006: 151–152).

formuláře z *Kyjevských listů*, které nebyly spjaty s konkrétní liturgickou příležitostí (využil jich např. ke svátku sv. Gorazda). Součástí dokumentů předložených sv. Stolci ke schválení, byly i latinské paralely (dnes, bohužel, nedochované). Protože však dnes nejbližší známá lat. předloha *Kyjevských listů* z padovského sakramentáře neodpovídá staroslověnskému znění doslova, Tkadlčík se rozhodoval, zda zpětně lat. text revidovat. O těchto procesech podává svědectví pasáž z téhož dopisu F. V. Marešovi ze dne 31. března 1960: »Použil jsem [...] také textů z Kyjevských listů, aby byly opět aspoň částečně uvedeny do liturgické praxe. Nevím ovšem, zda nebude nutno latinský překlad těchto textů upravit poněkud volněji, aby zněly více latinsky.« Zdroje textů HM 1963 (zejména částí *Propria Sanctorum*) velmi dobře vystihuje Tkadlčík v dopisu F. V. Marešovi ze dne 2. srpna 1960: »A nyní k obsahu dnešní zásilky. Je to další průpravná práce k hlah. misálu. Podávám tu pokus o překlad do stsl. mešních formulářů, které přicházejí v úvahu. U zcela nových formulářů podávám celý text. U ostatních překládám jenom části zvláštní, které ještě přeloženy nejsou. Ostatní části prostě převezmu z MV (= Misál Vajsův – pozn. M. V.). Při překladu jsem se co nejvíce držel výrazů a obrátů užívaných u Vajse.«

4. JAZYKOVÁ ANALÝZA

Nyní se budeme věnovat jazykové charakteristice HM 1963, a to zejména na základě komparace s předchozími církevněslovanskými misály Josefa Vajse – z charvátského misálu z roku 1927 (dále zkracujeme V 1927) a také z výtahu misálu schváleného pro české prostředí dle verze z roku 1922 (dále zkracujeme V 1922). Tato komparace má dle našeho názoru své opodstatnění proto, že V. Tkadlčík z Vajsových textů přímo vycházel, jak mohou dosvědčit odkazy a výslovné formulace zachycené v jeho korespondenci, např. V dopisu ze dne 2. srpna 1960, který jsme citovali v předchozím odstavci.

Pro dokumentaci jazykových a textových jevů vybíráme celkem tři úryvky – z kánonu (*Canon Missae*), z formuláře ke sv. Ludmile, z formuláře ke sv. Klimentovi.

a) začátek mešního kánonu:

V (1927: 269–270, 272–273)	HM (1963: 61, 64)
<p>PRAVILO MISI Tebe ubo, všemilostivi Otče, Isu-Hrstom Sinom tvoim Gospodem našim příležno molim, i prosim, da přijetna iměješi, i blahosloviši si + danja, sje + dari, sje + svetije žrtvi neskvrnnije, prvěje, ježe tebě prinosim za Crkav tvoju svetuju katoličasku: juže umiriti, hraniti, sjediniti, i stroiti izvoli va vsěj vseleněj: kupno s rabom svoim Papoju našim. I, i Episkopom našim I. i sa vsěmi pavověrniki, katoličaskije že i apostolskije věri dělateli. Pomeni, Gospodi, rabi i rabiñe svoje I. i I. i vse okrst stojěceje, ihže tebě věra znajema jest, i vědomo blagočastje, za něže tebě prinosim, ili iže tebě prinoset sju žrtvu hvalěnja, za sebe, i za vse svoje, za izbavlěnje duš svoih, za upvanje spasenja i zdravja svojego: tebě že vzdajut oběti svoje věčnomu Bogu živomu i istinnomu. [...]</p>	<p>PRAVILO MŠĚ Tebe ubo, všemilostivjy Otče, Jisu-Christem, Synem tvojim, Hospodem našim, příležno molim i prosim, da přijatna jměješi i blahosloviši si + dajanija, sije + dary, sije + svjatyje žrtvy neskvrnnyje prvěje, ježe tebě prinosim za Cirkev tvoju svjatuju katoličsku: juže umiriti, chrániti, sjediniti i strojiti rači ve vsěj vseljeněj: kupno s rabem svojim Papežem našim J. i Biskupem našim J. i se vsěmi pravověrniky, katoličskyje že i apostolskyje věry dělateli. Pomjani, Hospodi, raby i rabyně svoje J. i J. i vsě okrest stojacěje, jichže tebě věra znajema jest i vědomo blahočstije, za něže tebě prinosim: ili jiže tebě prinosjat siju žrtvu chvalěnija, za sebe i za vsě svoje: za izbavlěnije duš svojich, za upvanije spasenija i zdravija svojego: tebě že vzdajut oběty svoje věčnomu Bohu, živomu i jistinnomu. [...]</p>
<p>Iže dan přede něže postrada, přijet hlěb va svetěi i častněj rucě svoi: i vazved oči na nebo, k tebě Bogu Otcu svojemu všemogućumu, tebě hvali vzdav, blago + slovi, přělomi i dast učeníkom svoim, glagoľe: Priměte i jadite ot sego vsi. <i>Se bo jest Tělo moje.</i> Podobnim obrazom po večeri, přijem i sju državnu Čašu va svetěi i častněi rucě svoi: takođe tebě hvali vzdav, blago + slovi i dast učeníkom svoim, glagoľe: Priměte i pijte iz něje vsi. <i>Se bo jest Čaša Krve mojeje, novago i věčnago zavěta: tajna věri: jaže za vi i za mnogije izlijet se v otpušćenje grěhov.</i></p>	<p>Iže den přeze něže postrada, přijat chlěb v svjatěji i čestněji rucě svoji: i zved oči na nebo k tebě Bohu Otcu svojemu všemohucumu, tebě chvaly vzdav, blaho + slovi, přělomi i dast učeníkom svojim, hlaholja: Prijměte, i jadite ot seho vši. <i>Se bo jest Tělo moje.</i> Podobnym obrazem po večeri, přijem i siju državnu Čašu v svjatěji i čestněji rucě svoji: takože tebě chvaly vzdav, blaho + slovi i dast učeníkom svojim hlaholja: Prijměte, i pijte iz něje vši. <i>Se bo jest Čaša Krve mojeje, novaho i věčnaho zavěta: tajna věry: jaže za vy i za mnohyje izlijet sja v otpušćenije hrěchov.</i></p>

V tomto paralelním úryvku si povšimneme rozdílů mezi charvátským církevněslovanským zněním a Tkadlčikovou redakcí české církevní slovanštiny. Z hláskoslovných jevů jsou patrné zejména tyto:

1) zavedení střídnice *h* za praslovanské *g* (např. *Hospodem* x *Gospodem*, *blahosloviši* x *blagosloviši*);

2) různé střídnice za praslovanskou nosovku *ę* – ve V 1927 nacházíme v souladu s chorvátským vývojem *e*, Tkadlčik zavádí palatalizované *'a* v grafickém záznamu buď *ja* (např. *svjatuju* x *svetuju*) či *a* po palatále (ve sledovaném úryvku není takový případ doložen, ale z jiných pasáží můžeme uvést např. akuzativ zájmena *ty* v podobě *t'a*);

3) rozlišování etymologického *i* a *y* (např. *pravověrniky* x *pravověrniki*);

4) zánik slabých jerů, různé střídnice za silné jery – v souladu s českým vývojem Tkadlčik uplatňuje v HM 1963 střídnici *e* (např. *den* x *dan*, *čestněji* x *častněji*);

5) střídnice za praslovanské **tj/kti* a **dj* ve formě *c* a *z* (*stojacěje* x *stojěčeje*, *prēze* x *prēde*), taktéž střídnice *šč* za praslovanské **stj/skj* (např. *otpuščenije* x *otpušćenje*) – v těchto případech Tkadlčikova úprava navazuje na jazykový stav dosvědčený v *Kyjevských listech* a předpokládaný též ve velkomoravské staroslověnštině (VEČERKA 2010: 98);

6) střídnice *š* za *ch* při druhé a třetí palatalizaci velár (např. *všě* x *vsě*) v souladu se západoslovanským jazykovým vývojem a taktéž s českou redakcí církevní slovanštiny dle *Pražských hlaholských zlomků*);

7) reflexe počátečního *jb-* v podobě *j* po zániku jeru (např. *jměješi* x *iměješi*), avšak s některými výjimkami (*iže*, prefixu a předložka *iz* – *izlijet*);

8) epentetické *l'* je v HM 1963 zachováno – také v tomto jevu, byť nekoresponduje se stavem v západních slovanských jazycích, navazuje jazyk misálu na *Kyjevské listy* (VEČERKA 2010: 98).

Z diferenčních jevů morfologických jmenujme zvláště:

1) tzv. třetí jat' v koncovkách měkkých deklinačních typů (např. *mšě*, *všě*);

2) u-kmenovou koncovku *-em* (< ѡмь) v instrumentálu singuláru o-kmenů (např. *rabem*, *biskupem*);

3) delší (složené) adjektivní tvary, namnoze však kontrahované/asimilované (*věčna*) dle stavu dochovaného v *Kyjevských listech*.

Nápadné jsou konečně i některé rozdíly lexikální. Ty se týkají jednak

odlišné hláskové stavby lexémů, srov. např. *mša* (x latinizovanému *misa*), *papež* (x *papa*) – oba tyto tvary mají svoji oporu rovněž v jazykovém úzu *Kyjevských listů*, jednak náhrad synonymy, která byla pravděpodobně typičtější v západoslovanském (moravském a českém) jazykovém prostředí, např. *račiti* místo *izvoliti*.

Většina z popsaných jevů koresponduje s jazykovým stavem církevní slovanštiny pozdějších dvou oficiálních verzí *Hlaholského misálu*, i když v dílčích případech se mohou vyskytnout jisté odlišnosti. Hláskoslovnou charakteristikou *Hlaholského misálu* z roku 1992 se zabývala E. M. Hrdinová (HRDINOVÁ 2012).¹⁵

b) ukázka z formuláře ke sv. Ludmile (vstupní modlitba):

Vajs (1922: 45)	HM (1963: 182)
Da pomagajut nam, prosimo tä, Gospodi, prosby i utážanija svätýja Ljudmily mučenicä tvojeja: da po stopam jeja hodäce, vo věř obräcemo sä postojanni, i vo svätýh dělěh dějstvitelni. Gospodem našim Isu-Hrstom Synom tvojim, iže s toboju živet i cěsarstvujet v jedinstvě Duha svätago Bog vo vsä věky věkov.	Da pomahajut nam, prosim ťa, Hospodi, prosby i utážanija svjatyje Ljudmily Mučenicě tvojeje: da, po stopam jeje choďace, ve věř obrjacam sja postojanni, i ve svjatyh dělěch dějstvitel'ni. Hospodem našim Jisu-Christem Synem tvojim, iže s toboju živet i cěsarit v jedinstvě Ducha Svjataho, Boh, ve vsě věky věkov.

Jak jsme již konstatovali výše, dle údajů v korespondenci V. Tkadlčika se důvodně domníváme, že daný text byl do HM 1963 převzat z Vajsova misálu. Z tohoto krátkého úryvku sice není možno vysledovat kompletně všechny jazykové odlišnosti mezi Vajsovými liturgickými texty pro české prostředí¹⁶ a HM 1963, nicméně na jejich základě můžeme bezpečně stanovit míru počeštění Tkadlčikovy redakce církevní slovanštiny.

V obou verzích nacházíme střídnici *c* za praslovanské **tj/kti*, což byl jeden z několika prvků Vajsovy redakce české církevní slovanštiny, kterými daný text bohemizoval. Jisté přiblížení češtině lze u Vajse spatřovat též ve střídnici za nosovku *ę* v podobě *ä* (případně *a* po *j*), v HM 1963 však nacházíme paralelně již výše zmíněnou střídnici *ja*. Výrazný je rozdíl v reflexi změny *g*

¹⁵ Komplexní zkoumání jazyka *Hlaholského misálu* bude obsahem připravované monografie autora tohoto článku.

¹⁶ Jejich přehlednou lingvistickou charakteristiku podal F. V. Mareš (MAREŠ 1971).

> *h*, která je ze srovnávaných textů zachycena pouze v HM 1963. Tkadlčik jazyk HM 1963 bohemizoval zásadněji také v dalších jevech – vkladnou/jerovou hlásku v předložkách uvádí v české podobě *e* (*ve* x *vo*), reflektuje tzv. třetí jat' (*mučenicě* x *mučenicä*) a původně u-kmenovou koncovku v instrumentálu singuláru o-kmenů (*Christem* x *Hr stom*), odstraňuje též Vajsem uměle zavedenou koncovku první osoby plurálu *-mo*. V uvedeném úryvku si pozornost zaslouží také slovtvorná varianta slovesa *česariti* (x *česarstvovati*), která jednak odkazuje na předpokládanou »cizost«¹⁷ sufixu *-bstvovati* v jazykovém prostředí Velké Moravy (VEČERKA 2006: 239), jednak má též oporu v doloženém slovesu *česariti*, jež je staroslověnským hapax legomenem z *Kyjevských listů*. Dle našeho názoru se zde projevují dvě základní obecné motivace Tkadlčikových jazykových úprav – na jedné straně jsou mu vzorem staroslověnské a církevněslovanské památky velkomoravského a českého původu, avšak na druhé straně provádí ve zvolených jevech výraznou bohemizaci dle pozdějšího vývoje češtiny.¹⁷

¹⁷ Václav Čermák charakterizuje jazyk *Hlaholského misálu* (vychází ovšem z oficiálně schválených verzí z roku 1972 a 1992) následujícím způsobem: »Tkadlčikův model českého typu církevní slovanštiny sice v některých aspektech trpí nejednotností, představuje však z filologického hlediska zajímavou ukázkou jazykového konstruktů, který se úspěšně snaží propojit dva další typy nové církevní slovanštiny, vytvořit i přes zachování specifik národnostních a religiózních alespoň zdání jednotného církevněslovanského jazyka s oporou ve společné cyrilometodějské tradici.« (ČERMÁK 2008: 28).

c) ukázka z formuláře ke sv. Klimentovi, papeži:

Vajs (1927: 659–660)	HM (1963: 211, 213)	Kyjevské listy (f. 1v-2r ¹⁷)
Molitva Bože, iže ni blaženago Klimenta, Mučenika tvojego i Arhijerěja, obhodnim prazdnikom veseliši: podaj milostivo; da, jehože rodstvo čtem, togo i silě muki podražim. Gospodem našim. Tajna Dari tebě, Gospodī, prinesenije osveti: i hodatajuću blaženomu Klimentu, Mučeniku tvojemu i Arhijerěju, těmide ni ot skvrn grěh naših očisti. Gospodem našim. Popričaščenije Těla svetago i častnije krve isplněni vkušenjem, molim te, Gospodī Bože naš: da, ježe blagočastivim umiľenjem dějem, hodatajuću blaženomu Klimentu, Mučeniku tvojemu i Arhijerěju to izvēstnim otkupľenjem polučim. Gospodem našim.	Molitva Bože, iže ny lěta ohrjaduca blaženaho Klimenta Mučenika tvojeho i Papeža čstiju veseliši: podaz milostivyj; da, jehože čest čstim, siloju ubo mučenija jeho nasľdujem. Hospodem našim. Tajna Rovanije, Hospodī, prinesenyje svjati: i chodatajacu blaženumu Klimentu Mučeniku tvojemu, sim ny ot hrěch skvrnostij našich očisti. Hospodem našim. Popričaščenije Tělese svjataho i přědrahyje Krve napľeni vľitija, prosim, Hospodī Bože naš: da, ježe milostivaja oběcanija nosim: řesnotivnaja izdrěšenija obmem. Hospodem našim.	В(ог)ъ iže ny lěta ogrjědōcě blaženago klimenta močēnika tvoego i papeža čъstьjō veseliši: podazъ milostivyj . da egože čъstь čъstimъ silojo ubo močēniē ego nasľduemъ g(ospodъ)мъ Надъ орлатъмъ Rovaniјę g(ospod) i prinesenyјę svјęti i hodataјęcju blaženumu klimentu močēniku tvoemu . simъ ny otъ grěchъ skvrъnostii našichъ očisti : g(ospodъ)мъ : Ро въsōдě Tělese svјętago i přědragyјę krъve napľeni vъľitiē prosimъ g(ospodj) b(o) že našъ : da eže milostivaē oběčēniē nosimъ řesnotivъnaē izdrěšeniē obъmemъ : g(ospodъ)мъ ··

Na základě této třetí komparované ukázky si můžeme povšimnout nejen již výše zmíněných jazykových specifik Tkadlčikovy úpravy církevněslovanských textů, ale také zejména důkazu postupu textové výstavby HM 1963. Je totiž zcela evidentní, že se zde Tkadlčík nadržel své hlavní předlohy – Vajsova misálu, nýbrž prakticky beze zbytku převzal text z *Kyjevských listů* (ovšem s příslušnými, zejména hláskoslovnými úpravami). Do jazyka HM 1963 se tak mimo jiné dostaly i četné archaismy a některá hapax le-

¹⁷ Text *Kyjevských listů* citujeme v transliteraci do latinky (v závorkách rozvádíme rukopisné zkratky, jediný znak pro nosovku ve dvojí platnosti – *ę* i *ję* – přepisujeme jako *ję*) dle edice

gomena – např. problematický lexém rovanije/rovanija¹⁸ dochovaný pouze z *Kyjevských listů* a českocírkevněslovanského *Kánonu ke cti sv. Václava*, adjektivum *řešnotivnyj* (tradičně chápáno jako panonismus) či substantivum *izdrěšenije*, které je v rámci Slovníku jazyka staroslověnského (SJS 1966: 742) hapax legomenon právě z daného místa *Kyjevských listů*, druhý doklad potom nacházíme v *Modlitbě vyznání hříchů*, tedy v památce původu českocírkevněslovanského (VEPŘEK 2013: 86).

5. ZÁVĚR

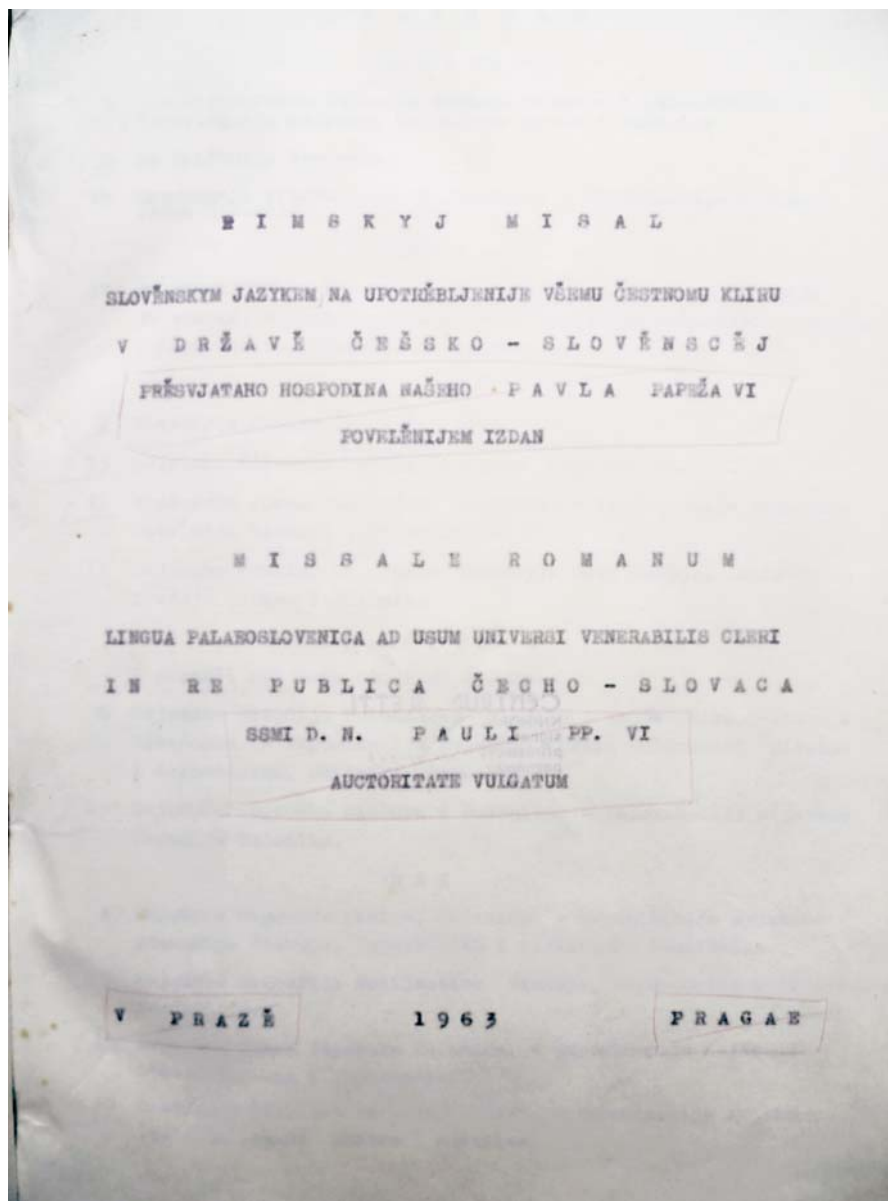
Tkadlčikův *Hlaholský misál* z roku 1963 se tak skutečně jeví jako velmi pozoruhodné dílo, za jehož vznikem stojí několikaleté úsilí, pečlivý výběr metodologických přístupů k jazykovému charakteru liturgického textu, samostatná a zřejmě v případě některých pasáží i tvůrčí a překladatelská činnost a v neposlední řadě též vysoká liturgická a teologická erudice. Jako dějinný paradox tak můžeme vnímat fakt, že sestavení tohoto díla de facto vyústilo v nezdar, neboť, jak jsme již uvedli výše, HM 1963 se nedočkal oficiálního schválení a jako liturgická kniha byl odsouzen pouze k uložení v archivu.

Jak se dozvídáme z korespondence, definitivní verze HM 1963 byla strojopisně sepsána a svázána do konce září 1963. Spolu s paralelním latinským zněním a dalšími listinami byl misál předán »koncilním Otcům« z Československa, kteří cestovali na zahájení druhého období koncilu (jeho začátek je datován dnem 29. září 1963 – viz ALBERIGO 2008: 164). Můžeme se domnívat, a to i na základě korespondence, že z československých biskupů účastnících se koncilu, se v záležitosti Hlaholského misálu nejvíce angažoval biskup F. Tomášek. V dopisu V. Tkadlčíka F. V. Marešovi ze dne 24. května 1963, kde je podán popis zaslaných příloh, se píše: »Posílám Vám [...] návrh žádosti sv. Otcí o rozšíření slov. bohoslužby u nás. Požádal mě o něj před časem nejdp. biskup Tomášek. Nyní za změněných poměrů musil jsem ji stylisovat jménem nejdp. arcibiskupa pražského, ačkoli on mě o to nepožádal. Myslím, že p. bisk. Tomášek a prof. Vašica, jemuž jsem ji též poslal, s p. arcibiskupem o tom promluví.«

¹⁸ Sám Tkadlčík se v jedné ze svých pozdějších studií odchýlil od většinově přijímaného názoru a považoval daný lexém za koruptelu, viz TKADLČÍK 1997.

Dobové události však dostaly jiný spád. Žádost o významné rozšíření privilegia slavit liturgii v církevní slovanštině v československých církevních provinciích spolu s misálem nakonec nebyla předložena papeži ke schválení. Dle dopisu V. Tkadlčíka F. V. Marešovi z 18. prosince 1963 se tak stalo proto, že žádost nepodepsali slovenští biskupové. Situace se však změnila ještě radikálněji – 4. listopadu 1963 totiž byla odhlasována a oficiálně vyhlášena konstituce *Sacrosanctum Concilium* o posvátné liturgii (PESCH 2014: 120), která radikálně proměnila podobu římskokatolické bohoslužby, v našem kontextu především povolením národních jazyků jako jazyků liturgických. Dočasný neúspěch snah o schválení nového církevněslovanského misálu pro užití v české římskokatolické církvi však nebyl definitivním koncem. Velmi příhodně (a též do jisté míry i prorocky) to vyjádřil v dopisu ze dne 14. ledna 1964: »Blahopřeji Vám k tomu, že se Vám dostalo milosti sdílet zčásti historický osud svatého Metoděje. A jako jejich dílo vykvetlo později a jinde, tak, dá Bůh, že i Vaše dílo (které si skromně dovoluji trochu pokládat za naše společné) také vykvete.«

Ačkoliv tedy *Hlaholský misál* z roku 1963 zůstal dodnes jen velmi cenným archivním materiálem, dle našeho názoru představuje pozoruhodný text, který by neměl zůstat v zapomnění. Je třeba jej vnímat nejen jako dobové svědectví, ale také jako počátek cesty, jež vedla později k definitivnímu vydání církevněslovanských liturgických textů římskokatolického obřadu v roce 1992. To ovšem již bylo ve zcela odlišné funkci, než byla zamýšlena první verze, která měla přibližovat jazyk bohoslužby slovanskému prostředí vedle výrazně dominující latiny; v současnosti totiž slavení »hlaholské« liturgie představuje archaizující návrat k tradici, jež byla sice přerušena v českém prostředí na konci 11. století, avšak přece jen pokračuje v současnosti díky neutuchající činnorodé pracovitosti kněží a slavistů, mezi nimiž vyniká ve 20. století osobnost Vojtěcha Tkadlčíka.

Příloha 1. Snímek titulní strany *Hlaholského misálu* z roku 1963
Appendix 1. Photo of the front page of the *Glagolitic Missal* (1963)

LITERATURA

- ALBERIGO, G. 2008. *Stručné dějiny II. Vatikánského koncilu*. Brno: Barrister & Principal.
- BAUEROVÁ, H.; VEPŘEK, M. 2010. Vybraná paleoslovenistická témata v korespondenci F. V. Mareše a V. Tkadlčika. *Slovo* 60: 101–118.
- BERGER, R. 2008. *Liturgický slovník*. Praha: Vyšehrad.
- ČERMÁK, V. 2008. K pojetí nové církevní slovanštiny v areálu Slavia orthodoxa a Slavia latina. *Slavia* 77: 29–39.
- ČIN MISI 1980. *Čin misi s izbranimi misami*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
- HRDINOVÁ, E. M. 2012. *Cesty vznikají tak, že po nich jdeme. Hlaholský misál Vojtěcha Tkadlčika: hláskoslovná analýza*. Ostrava: Filozofická fakulta Ostravské univerzity.
- JENSENOVÁ, D. 2011. *Korespondence Vojtěcha Tkadlčika a Ludmily Pacnerové: Témata z oblasti paleoslovenistiky*. Olomouc: Filozofická fakulta Univerzity Palackého (bakalářská práce).
- JENSENOVÁ, D. 2014. *Staroměstský kámen v korespondenci Vojtěcha Tkadlčika s vybranými odborníky*. Olomouc: Filozofická fakulta Univerzity Palackého (diplomová práce).
- KATOLICKÁ, E. 2013. *Lexikon Tkadlčikova Hlaholského misálu*. Olomouc: Filozofická fakulta Univerzity Palackého (bakalářská práce).
- KATOLICKÁ, E. 2015. *Hlaholský misál Vojtěcha Tkadlčika. Lexikální analýza*. Olomouc: Filozofická fakulta Univerzity Palackého (diplomová práce).
- MAREŠ, F. V. 1971. Vajsova česká redakce nové církevní slovanštiny. *Studia palaeoslovenica*. Praha: Academia, 221–226.
- MARTINKOVÁ, M. 2010. *Latinsko-staroslověnský index jako součást rukopisné pozůstalosti V. Tkadlčika*. Olomouc: Filozofická fakulta Univerzity Palackého (bakalářská práce).
- OUJEZDSKÁ, M. 2008. *Rekonstrukce Konstantinovy hlaholice v pojetí F. V. Mareše a V. Tkadlčika: studie a korespondence*. Olomouc: Filozofická fakulta Univerzity Palackého (diplomová práce).
- PESCH, O. H. 2014. *Druhý vatikánský koncil 1962-1965. Příprava, průběh, odkaz*. Praha: Vyšehrad.
- PROPRIUM. 1897. *Proprium missarum provinciae olomucensis a s. sede apostolica concessum et adprobatum. Editio adornata ad normam kalendarii perpetui a s. r. c. a. 1894 adprobati*. Olomucii: Typis officinae archiepiscopalis.
- RIMSKI MISAL. 1927. *Rimski misal slověnským jazykom přěsv. g. n. Urbana papi VIII povelěnjem izdan – Missale Romanum slavonico idioma ex decreto sacrosancti concilii tridentini restitutum s. Pii V pontificis maximi iussu editum a Pio X reformatum et ssmi d. n. Pii Xii auctoritate vulgatum*. Romae: Typis polyglottis vaticanis.
- RIMSKYJ MISAL. 1972. *Rimskij misal slověnským jazykem izvoljenijem Apostolským za Archibiskupiju Olomuckuju iskusa dělja izdan*. V Olomuci.

- RIMSKYJ MISAL. 1992. *Rimskij misal povelěnjem svjataho vseljenskaho senma vaticanskaho druhaho obnovljen i oblastiju Pavla papeža šestaho izdan. Mešnjij čin s izbranyimi mšami vlašča češskaho v slověnskyj jazyk přeložen*. V Olomuci.
- SCHAEKEN, J. 1987. *Die kiever Blätter*. Amsterdam: Rodopi.
- SJS. 1966. *Slovník jazyka staroslověnského – Lexicon linguae palaeoslovenicae I*. Praha: Academia.
- SLUŽEBNIK. 1922. *Služebnik'. Čin i Pravilo Mši Misala Rimskago Slověnskym Jazykom i Mša Svätcem Vlašča Češskago*. Praha.
- SODI, M. – TONIOLO, A. 2007. *Missale Romanum. Ex decreto ss. concilii tridentini restitutum summorum pontificum cura recognitum. Editio typica, 1962*. Citta del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana.
- TKADLČÍK, V. 1997. Rovanija nebo rovanije? *Slavia* 66: 325–329.
- VEČERKA, R. 2006. *Staroslověnština v kontextu slovanských jazyků*. Olomouc-Praha: Vydavatelství Univerzity Palackého a nakladatelství Euroslavica.
- VEČERKA, R. 2010. *Staroslověnská etapa českého písemnictví*. Brno: Nakladatelství Lidové noviny.
- VEDRAL, A. 2000. Bibliografie prací Mons. prof. ThDr. Vojtěcha Tkadlčíka. *Cyrrilomethodiana: Sborník k uctění památky Mons. prof. ThDr. Vojtěcha Tkadlčíka*. Olomouc-Praha: Cyrilometodějská teologická fakulta Univerzity Palackého a nakladatelství Euroslavica, 16–22.
- VEPŘEK, M. 2004. Slavistický fond knihovny Centra Aletti v Olomouci. *Slavia* 73: 352–353.
- VEPŘEK, M. 2006. *Česká redakce církevní slovanštiny z hlediska lexikální analýzy*. Olomouc: Refugium.
- VEPŘEK, M. 2010. Hlaholský misál Vojtěcha Tkadlčíka – literární a jazykový experiment? *Bohemica Olomucensia*, 52–57.
- VEPŘEK, M. 2013.a. *Modlitba sv. Řehoře a Modlitba vyznání hříchů v církevněslovanské a latinské tradici*. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého.
- VEPŘEK, M. 2013.b. Cyrilometodějská tradice v Hlaholském misálu Vojtěcha Tkadlčíka. *Tradícia a prítomnosť misijného diela sv. Cyrila a Metoda*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa, 459–470.

S a ž e t a k

Članak je posvećen najstarijoj sačuvanoj verziji liturgijskih knjiga na crkvenoslavenskom jeziku koju je sastavio Vojtěch Tkadlčík. Tzv. Glagoljski misal iz 1963. godine nije bio službeno odobren i ostao je sačuvan samo u strojnom prijepisu koji se nalazi u knjižnici Centra Aletti Velehrad-Roma u Olomouci. Predstavljene su tekstualni izvori misala, njegove jezične osobine koje na osobit način povezuju velikomoravsku i češku redakciju staroslavenskog jezika s kasnijim izmjenama u češkom jeziku, metodologija

rada na misalu, a jednako tako i okolnosti povijesnog razdoblja zbog kojih odobravanje misala nije bilo uspješno. Članak proizlazi iz korespondencije Vojtěcha Tkadlčíka, osobito iz dopisivanja s glavnim suradnikom na sastavljanju misala Františkom Václavom Marešom.

Ključne riječi: glagoljski misal, crkvenoslavenski jezik, Vojtěch Tkadlčík, Josef Vajs, slavenska liturgija, povijest crkve

S u m m a r y

Miroslav Vepřek

THE UNKNOWN VERSION OF THE CHURCH SLAVONIC ROMAN CATHOLIC MISSAL BY VOJTĚCH TKADLČÍK FROM 1963

The paper concerns the oldest preserved version of liturgical books in Church Slavonic composed by Vojtěch Tkadlčík. The so-called 1963 Glagolitic Missal was not officially approved and only remained preserved as a typewritten transcript located at the Centrum Aletti Velehrad-Roma Library in Olomouc. The paper shows the textual sources of the Missal, its linguistic properties, making a particular link between the Great Moravian and Czech reduction of the Old Church Slavonic language with subsequent modifications in the Czech language, methodology of working on the Missal, but also the underlying circumstances of the historical period which made the Missal approval fail. The paper results from correspondence of Vojtěch Tkadlčík, especially with the chief Missal drafting collaborator, František Václav Mareš.

Key words: Glagolitic Missal, Church Slavonic language, Vojtěch Tkadlčík, Josef Vajs, Slavonic liturgy, Church history

Izvorni znanstveni članak

Autor: Miroslav Vepřek

Katedra bohemistiky

Filozofická fakulta

Univerzita Palackého

v Olomouci

Křížkovského 10

770 81 Olomouc

miroslav.veprek@upol.cz

Primljen: 24. srpnja 2015.

Prihvaćen: 5. studenog 2015.